

הפרשת תרומות ומעשרות

הקדמה

הקב"ה ציווה אותנו להפריש תרומות ומעשרות, לפי שעל האדם לזכור את בוראו שהטיב לו וברא לו את מזונו, על כן יפריש טרם יאכל בעצמו, קצת ממנו לשמו ברוך הוא, ויתנו למשרתיו שהם הכהנים והלוויים (ע"פ החינוך, מצווה תקדז).

שאלה: חיילים שתופסים קו בצפון, סמוך ליישובים העוסקים בגידול חקלאי של אפרסקים וענבים, קיבלו אישור ממזכירות הישובים לאכול מהפירות. האם עליהם להפריש תרומות ומעשרות בטרם יאכלו מהפירות?

א. פתיחה

בשלוש השנים הראשונות של עץ חדש, פירותיו נקראים 'עורלה' ואסור לאוכלם. בדף זה נעסוק בפירות שאין בהם חשש 'עורלה'. כמו כן נשוב ונדגיש שמדובר דווקא שבעלי הפרדס נתנו רשות לקטוף מהעצים שלהם, ולאכול מפירותיהם, שאם לא כן, באכילת הפירות עוברים על איסור גזל.

ב. מקור הדין

חמשה סוגי תרומות ומעשרות הם: תרומה גדולה, מעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני ומעשר עני.

א. תרומה גדולה (מהבעלים לכהן):

דברים פרק יז פסוק יד, פרק יח פסוקים ג, ד, ה:

כִּי־תֵבֵא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ... וְזֶה יְהִי מִשְׁפָּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם... רֵאשִׁית דְּגָנְךָ (תבואה) תִּירְשֶׁךָ, (יון) וַיִּצְהַרְךָ (שמן)... תִּתְּנוּ־לוֹ: כִּי בֹ בָתֶּר ה' אֱלֹקֶיךָ מִכָּל־שְׂבִטֶיךָ לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת בָּשֶׂם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים:

ב. מעשר ראשון (מהבעלים ללווי):

במדבר פרק יח פסוק כא:

וּלְבָנָי לִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֶׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֲלָף (תחת) עַבְדְּךָ אֲשֶׁר־הֵם עֲבָדִים אֶת־עַבְדְּךָ אֲהֵל מוֹעֵד:

ג. תרומת מעשר (מהלווי לכהן):

במדבר פרק יח פסוקים כה, כו:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאֶל־הַלוֹוִים תִּדְבַּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר... וְהֵרַמְתֶּם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה' מַעֲשֶׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר:

ד. מעשר שני (הבעלים אוכלו בירושלים):

דברים פרק יד פסוקים כב, כג:

עֲשֵׂךְ תַעֲשֶׂךְ אֶת כָּל־תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ... וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם:

ה. מעשר עני (מהבעלים לעני):

דברים פרק יד פסוקים כח, כט:

וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ: וְבָא הָלוֹף כִּי אֵין לֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשִׂבְּעוּ:

ג. מה חייב במעשרות

מדרש תנאים לדברים פרק יח פסוק ד:

דגנך תירושך ויצהרך, כעין דגן תירוש ויצהר, מה דגן תירוש ויצהר - **מאכל אדם, וגידוליו מן הארץ, ויש לו בעלים** שנאמר דגנך, אף כל כיוצא בהן חייב בתרומה ומעשרות.

❖ מהם שלושת התנאים להתחייב במעשרות?

למדנו מדברי המדרש, שלא רק תבואה, ענבים וזיתים (המפורשים בתורה) חייבים בתרומות ומעשרות. נעניין בדברי הראשונים, ונברר האם חיוב זה מדאורייתא או מדרבנן (והלימוד מהפסוקים הוא 'אסמכתא')?

רמב"ם הלכות תרומות פרק ב הלכה א:

כל אוכל אדם הנשמר, שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה, ומצוה עשה להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו, מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידוליו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות וכן במעשרות.

ר"ש מסכת מעשרות פרק א משנה א:

ירקות מניין? איסי בן עקביא אומר המעשרות לירקות מדבריהן (ירושלמי מעשרות פרק א, הלכה א). ולא בעי (רצה, איסי בן עקביא) למימר שיהיו כל האחרים מן התורה, דמדאורייתא לא מחייבי אלא דגן תירוש ויצהר... אלא מדבריהם שאין להם אסמכתא מקרא.

❖ באר את המחלוקת שבין הרמב"ם לר"ש.

עם זאת, מסיבה אחרת, לדעת הרמב"ם חיוב תרומות ומעשרות בזמן הזה (אף בדגן תירוש ויצהר) הוא מדרבנן:

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה כו:

התרומה בזמן הזה... אינה מן התורה אלא מדבריהם. שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל ובזמן שיהיו כל ישראל שם, שנאמר 'כי תבואו', ביאת כולכם, כשהיו בירושלם ראשונה, וכמו שהן עתידין לחזור בירושלם שלישית... וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בהן בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה.

תלמוד ירושלמי מסכת מעשרות פרק א הלכה ד:

מה בין המוליך לשוק מה בין המוליך לביתו? בשעה שהוא מוליך לביתו בדעתו הדבר תלוי, ובשעה שהוא מוליך לשוק לא בדעתו הדבר תלוי, בדעת הלוקחות הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ונטבלו (התייחבו במעשר) מיד.

❖ **חוזה דעתך, מדוע תנאים אלו (עונת המעשרות, גמר מלאכה, קביעה למעשר), הן שקובעים את חיוב הפירות בתרומות ומעשרות?**

ה. אכילה בפרדס

רמב"ם הלכות מעשר פרק ד הלכה טו:

תאנה העומדת בחצר, אוכל ממנה אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב במעשר.

דרך אמונה (הרב חיים קנייבסקי, על הרמב"ם הנ"ל):

העומדת בחצר - המשתמרת, הקובעת למעשר (חצר שקובעת - כל שהכלים נשמרין בתוכה, או שאין אדם בוש מלאכול בתוכה, או חצר שאם יכנס אדם לה אומרים לו מה אתה מבקש).
אוכל ממנה אחת אחת ופטור - ואף על גב דאחר גמר מלאכה המכניס פירותיו לחצר אסור אפילו אחת אחת (כיוון שבכניסתם לחצר הוקבעו למעשר), כאן שהוא קודם גמר מלאכה, וקיימא לן בפרק ג הלכה ד דחצר אין קובע קודם גמר מלאכה, לכן מותר אחת אחת. ומכל מקום שנים שנים לא הקילו בזה דהוי כגמר מלאכה.

❖ **חוזה דעתך, מה יהיה הדין בתאנה העומדת במטע?**

❖ **ענין לעייל בחלק ד, מה דין פירות שנגמרה מלאכתן ואינו עומד למוכרן ועדיין לא הוקבעו למעשר?**

❖ **מה הדין אם חייל לקח את הפירות והכניסם למוצב?**

ו. הלכה למעשה

א. פירות שגדלו בארץ ישראל, ביד ישראל וראויים למאכל אדם חייבים במעשר.
ב. הקוטף מהפרדס ואוכל שם, רשאי לקטוף כרצונו מהפירות ולאכול מהם בדרך עראי (בלי לבשל את הפירות, או לקלף כמה מהם ולאכולם יחד וכיוצ"ב) בלא הפרשת תרומות ומעשרות. אך אם הכניס את הפירות למקום המשתמר כגון מוצב או פילבוקס חייב לעשר.

❖ **באר מדוע לדעת הרמב"ם חיוב תרומה בזמן הזה**

מדרבנן?

❖ **מדוע לגבי מעשרות נזקק הרמב"ם לחידוש נוסף משלו?**

ד. ממתי מחויב הפרי בתרומות ומעשרות

א. הגיע ל"עונת המעשרות" (שיהיה ראוי לאכילה):

רמב"ם הלכות מעשר פרק ב הלכה ג:

פירות שאינן ראויים לאכילה מקטנן, כגון הבוסר וכיוצא בו, אינן חייבין במעשר עד שיגדלו ויעשו אוכל. שנאמר מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהיה פרי... **וזו היא עונת המעשרות**, וקודם שתגיע התבואה והפירות לעונה זו מותר לאכול מהן כל מה שירצה ובכל דרך שירצה.

ב. נגמרה מלאכתו (מלאכה המסיימת את הכנת הפרי לשוק):

רמב"ם הלכות מעשר פרק ג הלכה א:

פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן, כגון תבואה שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה (לא הפריד את הגרעינים מהמוץ), **מותר לאכול מהן אכילת עראי עד שתגמר מלאכתן**, ומשתגמר מלאכתן אסור לאכול מהן עראי.

ג. קביעת הפירות למעשר (פעולה או מחשבה הנותנת לפרי חשיבות):

המשך הרמב"ם הנ"ל הלכה ב:

במה דברים אמורים, בגומר פירותיו למכרן בשוק, אבל אם **הייתה כוונתו להוליכן לבית, הרי זה מותר לאכול מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן, עד שיקבעו למעשר**.

הרמב"ם מבאר מהו קביעות למעשר:

המשך הרמב"ם הנ"ל הלכה ג:

אחד מששה דברים קובע הפירות למעשרות: החצר (משיכנסו הפירות לחצר או לבית), והמקח (מכירה), והאש (בישול), והמלח (כבישה במלח), והתרומה (הפריש מהם תרומה גדולה), והשבת (נכנסה שבת), וכולן אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.

בירושלמי מבואר מה ההבדל בין אם מוליך פירותיו למוכרן או שמוליכן לביתו:

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

